

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/99-2-57>

Ольга РУДЬ,

orcid.org/0000-0002-5985-2422

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

(Суми, Україна), olgarud2017@ukr.net

СЕНСОРНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Одним із засобів репрезентації чуттєвого досвіду людини є сенсорна лексика, яка вербалізує різні відчуття, забезпечує їх осмислення й інтерпретацію в мовній свідомості. У художньому тексті сенсоризми служать для характеристики персонажів, відтворення їхніх емоційних станів, створення образності та виразності.

Стаття присвячена лексико-семантичному, граматичному та функційному аналізу сенсоризмів у романі «Соло для Соломії» Володимира Лиса. Диференціація лексико-семантичних груп сенсорної лексики та їх аналіз дозволили впорядкувати різноманітні мовні одиниці за типами чуттєвого сприйняття, простежити закономірності їх функціонування у тексті роману, що сприяло виявленню домінуючих сенсорних кодів твору.

Звукова лексика є своєрідним емоційним фоном і сюжетним маркером роману: звуки природи, людського голосу, побутових явищ формують особливий акустичний простір твору, підкреслюють внутрішній стан героїні роману. Виділено і проаналізовано лексико-семантичні групи іменникових дієслівних, прикметникових акустем.

Пряму одоративну ознаку в романі передає іменник запах, семантичний потенціал якого реалізується в контексті, що визначає емоційно-оцінний характер цієї лексеми. Аналіз запахової лексики дав змогу виокремити найуживаніші лексико-семантичні групи одоративів: назви, що передають запахи рослинного та предметного світу, людські запахи тощо.

Репрезентація чуттєвого досвіду смаку вирізняється значним різноманіттям мовних засобів, незважаючи на обмежену кількість у мові прямих найменувань смакових відчуттів. Автор активно використовує густативні прикметники, іменники, прислівники. Однією із базових у системі густативної семантики є опозиція «солодкий – гіркий», яка репрезентує контрастні полюси смакового сприйняття й у метафоричних значеннях стає універсальним засобом концептуалізації як тілесного досвіду, так і емоційно-екзистенційної сфери людини.

Зауважено, сенсорна лексика є невід'ємною складовою ідіостилю Володимира Лиса. Через систему чуттєвих образів розкривається унікальність світобачення письменника, емоційна глибина та естетична своєрідність його творчості.

Ключові слова: сенсоризми, звукопозначення, акустемі, одоративна лексика, густативи, Володимир Лис.

Olga RUD,

orcid.org/0000-0002-5985-2422

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Ukrainian Language and Literature Department

Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko

(Sumy, Ukraine), olgarud2017@ukr.net

SENSORY LEXICAN IN THE NOVEL “SOLO FOR SOLOMIA” BY VLADIMIR LYS

One of the means of representing human sensory experience is sensory vocabulary, which verbalizes various sensations and ensures their comprehension and interpretation within linguistic consciousness. In literary texts, sensorial units are used to characterize characters, convey their emotional states, and create imagery and expressiveness.

The article is devoted to the lexical-semantic, grammatical, and functional analysis of sensorial units in the novel *Solo for Solomia* by Volodymyr Lys. The differentiation of lexical-semantic groups of sensory vocabulary and their analysis made it possible to systematize heterogeneous linguistic units according to types of sensory perception, to trace regularities in their functioning within the text of the novel, and thus to identify the dominant sensory codes of the work.

Sound-related vocabulary serves as a kind of emotional background and narrative marker of the novel: the sounds of nature, the human voice, and everyday phenomena create a specific acoustic space of the text and emphasize the protagonist's inner emotional state. Lexical-semantic groups of nominal, verbal, and adjectival acoustic units have been identified and analyzed.

The direct olfactory feature in the novel is expressed by the noun *smell*, whose semantic potential is realized in context, defining the emotional and evaluative character of this lexeme. The analysis of olfactory vocabulary made it possible to distinguish the most frequent lexical-semantic groups of odoratives: names denoting smells of the natural (plant) world, material objects, human body odors, and others.

The representation of gustatory sensory experience is characterized by a considerable variety of linguistic means, despite the limited number of direct lexical names for taste sensations in language. The author actively employs gustatory adjectives, nouns, and adverbs. One of the basic oppositions in the system of gustatory semantics is "sweet – bitter," which represents contrasting poles of taste perception and, in metaphorical usage, becomes a universal means of conceptualizing both bodily experience and the emotional-existential sphere of human life.

It is noted that sensory vocabulary is an integral component of Volodymyr Lys's idiolect. Through the system of sensory images, the uniqueness of the writer's worldview, the emotional depth, and the aesthetic distinctiveness of his artistic style are revealed.

Key words: sensorisms, sound designations, acoustemas, odorative vocabulary, gustatives, Volodymyr Lys.

Постановка проблеми. Навколишній світ людина пізнає за допомогою органів чуття, які забезпечують її первинний контакт з дійсністю: з перших днів життя людина сприймає кольори, звуки, запахи, смаки й тактильні враження, поступово структуруючи отриманий досвід і формуючи уявлення про світ. Як наголошує Т. Яблонська, «сенсорні процеси безпосередньо забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом й служать підґрунтям для подальшої ментальної обробки й мовного позначення» (Яблонська, 2014: 83).

Одним із засобів репрезентації чуттєвого досвіду людини є сенсорна лексика, яка вербалізує різні відчуття, забезпечує їх осмислення й інтерпретацію в мовній свідомості. У художньому тексті сенсоризми служать для характеристики персонажів, відтворення їхніх емоційних станів, створення образності та виразності. Через сенсорну лексику автор моделює індивідуально-авторську картину світу, надаючи їй суб'єктивного забарвлення та психологічної глибини.

Цікавим матеріалом для дослідження в цьому аспекті є роман «Соло для Соломії» Володимира Лиса, в якому сенсорна лексика органічно вплетена в художню тканину твору. Через систему чуттєвих образів автор не лише відображає внутрішній світ героїні, а й змальовує складні емоційні стани, її інтимні переживання та пошуки справжнього сімейного щастя, що значно поглиблює ідейно-художній зміст роману.

Аналіз досліджень. Сенсоризми як складне і багатовимірне явище привертають увагу вчених різних галузей науки: філософії, соціології, психології, політології тощо. Їхні дослідження мають міждисциплінарний характер, оскільки пов'язані з осмисленням способів сприйняття людиною навколишнього світу, інтерпретації чуттєвого досвіду та його відображення в мисленні, мові, культурі та суспільно-політичних процесах. Це дозволяє розглядати сенсорну лексику не лише як мовне явище, а як важливий компонент формування світоглядних і комунікативних практик людини.

Проблеми перцепції та мовних засобів репрезентації чуттєвих вражень людини є предметом

наукових пошуків сучасних мовознавців таких напрямків, як: когнітивна лінгвістика (А. Гребенюк, В. Калініченко, І. Колегаєва, Т. Семашко), лінгвопрагматика (К. Тулюлюк), психолінгвістика (С. Ігнат'єва, А. Вежбицька), лінгвостилістика (О. Волошина, Л. Ставицька, Л. Пустовіт, С. Форманова, К. Яриновська). Вивчення сенсорної лексики проводиться в різних аспектах і на матеріалі багатьох мов залежно від наукових зацікавлень дослідників.

Зокрема, К. Шапочка і В. Москаленко в науковій статті розглянули підходи до визначення поняття «сенсорна лексика», при цьому тлумачать його як «компонент мовної картини світу, вербальну актуалізацію понятійної сфери чуттєвого сприйняття» (Шапочка, Москаленко, 2013: 223).

А. Бовт, аналізуючи особливості перекладу сенсоризмів англійською мовою на прикладі роману М. Матіос «Солодка Даруся», визначає сутність сенсоризмів та їхню роль у художній літературі. Наголошує, що «під сенсоризмами дослідники розуміють номінативні одиниці на позначення сенсорних відчуттів, що утворюються завдяки дії п'яти модусів перцепції (візуального, аудіального, кінестетичного, одоративного, густативного)» (Бовт, 2022: 160).

На матеріалі англійськомовної прози початку ХХ століття К. Тулюлюк вивчає лінгвопрагматику сенсоризмів у гендерному вимірі, водночас лексичні одиниці, що відображають сенсорні враження, розглядає як «лінгвістичні засоби, що сприяють досягненню образності та чуттєвості зображення й відтворення подій, персонажів, ідей у художньому творі» (Тулюлюк, 2016: 5).

Л. Бурич, досліджуючи сенсоризми як репрезентанти авторської світомоделі, за матеріалами колонок Юрія Макарова в журналі «Тиждень» виділяє функції сенсорної лексики – репрезентативну, когнітивну, емотивну, аксіологічну, експресивну, інформативну (Бурич, 2018: 218-226).

Окремі різновиди сенсорної лексики вивчали І. Бабій, Г. Губарева, О. Дзівак, А. Пермінова, Л. Пустовіт, К. Яриновська (зорові сенсоризми), І. Гайдаєнко, С. Михида, Н. Кобзей, В. Школяренко, С. Ковпик (смакові сенсоризми), І. Баг-

мут, М. Голянич, С. Гірняк (звукові сенсоризми), В. Дятчук, І. Іншакова, Ю. Поздрань, О. Рудь, Н. Франчук (запахові сенсоризми), О. Волошина, Х. Мелько (тактильні сенсоризми).

Мета дослідження – лексико-семантичний, граматичний та функційний аналіз сенсоризмів у романі «Соло для Соломії» Володимира Лиса. Відповідно до мети окреслено такі **завдання**: виявити та систематизувати сенсоризми в романі «Соло для Соломії» Володимира Лиса; здійснити їх лексико-семантичну характеристику; проаналізувати граматичні та функційні особливості сенсоризмів у художньому тексті; з'ясувати роль сенсорної лексики у формуванні авторської картини світу.

Матеріалом для аналізу слугували текст роману «Соло для Соломії» Володимира Лиса та відібрані з нього приклади сенсорної лексики, зокрема слухової, запахової, смакової (понад 360 мовних одиниць).

Виклад основного матеріалу. Роман «Соло для Соломії» Володимира Лиса є глибоким психологічним і соціальним полотном, у якому художня картина світу значною мірою формується через чуттєве сприйняття. Сенсоризми є одним із важливих мовностилістичних засобів твору, за допомогою яких автор відтворює багатовимірність чуттєвого досвіду людини, поглиблює змістову й емоційну насиченість твору, що сприяє більш глибокому розумінню художнього світу та внутрішнього життя літературних героїв.

У романі В. Лиса «Соло для Соломії» важливу роль у змалюванні художніх образів, передачі внутрішнього світу героїв відіграють звуконайменування. Через акустичну образність письменник створює особливу емоційну тональність твору, підсилює психологізм і поглиблює сенсорне сприйняття історії.

Текстова акустична парадигма роману охоплює різноманітні частини мови – дієслова, іменники, прикметники, прислівники, у семантиці яких закладено ядерний компонент «звук». У ряді випадків цей компонент може бути неочевидним, латентним, проте він актуалізується під впливом синтагматичного оточення, специфіки авторського художнього стилю й інтерпретаційної активності читача (Пасік, 2015: 10).

У досліджуваному тексті поширені іменникові акустемі, прямі чи переносні значення яких тісно корелюють із сенсорними виявами навколишньої дійсності: *звук* – «слухове відчуття, що викликається механічними коливаннями; те, що людина чує, сприймає органом слуху» (ВТССУМ, 2005: 449); *голос* – «1. Сукупність різних стосовно висоти, сили і тембру звуків, що їх видає людина (або тварина, яка дихає легенями) за

допомогою голосового апарата; 2. *перен.* Звуки, що утворюються деякими неживими предметами або характерні для них» (ВТССУМ, 2005: 251); *крик* – «сильний різкий звук голосу» (ВТССУМ, 2005: 586) тощо.

Аналізуючи лексико-семантичне поле звуконайменувань у сучасній українській літературній мові, І. Багмут подає детальну класифікацію лексики на позначення звуку (Багмут, 2007). Спираючись на класифікацію науковця, серед іменникових акустем В. Лиса виділяємо такі лексико-семантичні групи: 1) узагальнене найменування звуку або сукупності звуків: *грюкіт, звук, стугін, шум*, наприклад: «**Звук** наближався, гучнів» (Лис, 2014: 81); «*Спершу шум* почувся надворі, потому в сінях» (Лис, 2014: 100); 2) звуки, утворювані неістотами: а) механізмами, машинами, різноманітними предметами: *постріл, стрілянина, ревище, стук, цокіт*; б) музичними інструментами: *музика*; в) рослинами: *шелест, шарудіння*; г) викликані рухом рідини, повітряних мас: *плескіт, плескання, гуркіт, грім*, наприклад: «У голові раптом застукало дивним **стуком**, наче малюсінькі молоточки, тихо не по залізу, а по висхлому дереву» (Лис, 2014: 62); «Тривожно дивилися на небо і вслухалися у далекий, але часами вже чутний **гуркіт**» (Лис, 2014: 125); 3) звуки, утворювані тваринами, птахами: *іржання, повискування, гавкіт, скавуління*, наприклад: «Його раде **повискування** трохи заспокоює Соломіюку» (Лис, 2014: 96); «А з тим і далеке **іржання** почула» (Лис, 2014: 214); 4) звуки, утворювані людиною: *голос, мова, мова-розмова, розмова, розмова-перемова, слова, сварка, крик, поклик; спів, пісня; дихання, зітхання, лепетання, плач, пхінкання, сміх, смішок, хрип, шепіт*, наприклад: «Та **розмова** у них в хаті відбулася десь одразу» (Лис, 2014: 85); «Долинув з глибини лісу **плач**, а чи **спів**» (Лис, 2014: 79); 5) звуки вигукового характеру: *вереск, зойк, крик, поклик, скрик, свист*, наприклад: «Соломіїці здається, що вона чує **зойк** цієї жінки, котра любить свого сина» (Лис, 2014: 82); «І як за клямку вже було взялася, тихий **свист** почула» (Лис, 2014: 161) тощо.

Прикметники, окреслюючи іменникові акустемі, уточнюють звукові ознаки за гучністю, інтенсивністю (*зойк безмовний; розмова голосна; крик голосний; свист тихий; смішок тихенький*), тембром (*крик гортанний, тужливий; мова гортанна; поклик тужливий; голос щебетливий, дрижачий, хрипкий, писклявий, басовитий; спів тужний; звук тужливий, закличний*), тривалістю (*звук короткий, протяжний*), вказують на приналежність (*гавкіт собачий, голоси дівочі*),

емоційне забарвлення та стан (музика *жальбна*; *пісня журлива, весела*; *крик розпачливий*; *повискування раде*; *голос сердитий*; *спів назойливий*; *шепіт пристрасний*; *вереск несамовитий*; *звук хижий, розпачливий*; *стугін дивний*; *стук дивний*) тощо. Ці номінативні одиниці не лише відтворюють конкретні звукові характеристики об'єктів або явищ, а й формують багаточисельні образи, що поєднують фізичні параметри звучання зі складною емоційно-експресивною палітрою, наприклад: «*Чув звуки, гортанну мову, собачий гавкіт, постріли*» (Лис, 2014: 121); «*Жальбна музика трохи заглушила плач*» (Лис, 2014: 149); «*Все було, як і належить – розчісування ще дівочької коси подружками, і вчора шне з дівочим віком прощанніє перед вступом у жіноче життя, пісні журливі й веселі*» (Лис, 2014: 100).

Звукописне світосприймання в романі В. Лиса «Соло для Соломії» ефективно репрезентують дієслова з виразним акустичним семантичним компонентом. Саме ці мовні одиниці здатні не лише називати звукові явища, а й моделювати багатовимірну слухову картину дійсності. Вони увиразнюють просторові й емоційні параметри звучання, передають його інтенсивність, наприклад: «*Деся далеко брехали пси, ледь чутно звіддалік, з приліску, кричала сова, й зовсім нечутно, але боляче, аж лопали перетинки й набухали скроні, кричала Соломіїна душа*» (Лис, 2014: 173). Завдяки таким дієслівним формам у тексті актуалізується слухова модальність сприйняття: читач отримує змогу не просто уявити подію, а ніби «почути» її. Особливо продуктивними в цьому плані є дієслівні конструкції, що поєднують номінацію звуку зі способово-оцінними конкретизаторами (*ледь чутно кричала, зовсім нечутно кричала*), оскільки вони деталізують акустичний образ і посилюють його експресивність.

Проведений аналіз дозволив виділити такі лексико-семантичні групи дієслівних акустем (за класифікацією І. Багмут (Багмут, 2007: 57–65)), що спостережені в тексті роману В. Лиса «Соло для Соломії»: 1) дієслова, що характеризують універсальне звучання, відбиття, поширення звуків: *линати, долинає, покотився, наростає, наливався, пролунав, підлітає, випорхує, звучати, наближався, гучнів, тремтів, прошуміла, озиватися, линати*, наприклад: «*голос її тремтів, проте вже наливався крицею*» (Лис, 2014: 62); «*Звук наближався, гучнів*» (Лис, 2014: 81); 2) дієслова, що характеризують звучання неістот: а) різних механізмів та предметів: *застукало, грюкнула, стукати, скриплять, брязнули, дзенькнули, загримотіли* тощо; б) музичних інструментів: *заграв,*

грати, тощо; в) рослин: *хрустіла, шумить, шелестіти*, тощо; г) рідин, атмосферних явищ: *загуркотіло, шарахає, гримотить, прошуміло, продзвеніло, погуркотіло*, наприклад: «*Листя опале на дорозі-шошейці шелестить*» (Лис, 2014: 78); «*Скриплять двері, заходить мама Соломія*» (Лис, 2014: 145); 3) дієслова, що характеризують звуки, утворювані тваринами, птахами: *каркає, форкає, цокають, заскімлило, цвірінькнула, скиглила, закаркала, квиліла, брехали, кричала, загелготала, пугукнув, сичить, кукурікає, гавкає, ревла, форкає, завалував, скавулів*, наприклад: «*Крутить з радощів хвостом, гавкає радо*» (Лис, 2014: 137); «*Кінь, пізнавши її, радо форкає*» (Лис, 2014: 79); 4) дієслова, що характеризують звуки, утворювані людиною: *казати, тремтить, прошелестіла, бризнув, приснули, скімлила, буркнув, шепче, прошептала, мовити, говорити, промовляти, співати, заспівала*, наприклад: «*Найн! – сказав німець уже твердіше*» (Лис, 2014: 61); «*Отче, – прошептала Соломійка, що вже не бігла, а йшла задихано*» (Лис, 2014: 62); 5) дієслова, які позначають нечленороздільні звуки: *свистіти, залащала, кричати, прошелестіла; кричати, викрикувала, скрикує, рвати, плакати, ридати, репетувати, пирхати, прошипіла, тенькало, засміялася, регочуть, засокоріли, видушила, гаркнула, заверещала, дрижав, гаркнув, захлипала, заскімлило, гукнула, гукає; запхикає, шморкнула, зітхати, хронів, постогнувала, зітхає, бурмотіла, закашлявся, захрипів, прохрипів, прокашлявся*, наприклад: «*Соломія стиха засміялася*» (Лис, 2014: 249); «*Геник закашлявся*» (Лис, 2014: 76); 6) звучання вигуків характеру: *гикнулося, трах, зойкує, зойкнула, пирхнула, цмокнула, ойкнуло, клацнув, гавкали, тьох, тьох-тьох, бух*, наприклад: «*Хтось тихенько зойкнув*» (Лис, 2014: 100); «*У Соломії серце – тьох-тьох, та з кожною хвилиною вже не тьох, а бух*» (Лис, 2014: 148); 7) дієслова, що вказують на характер комунікативної спрямованості: *гукати, шептати, балакати, покликкала, позвати*, наприклад: «*Ішли, балакали, по боках обдивлялися*» (Лис, 2014: 60); «*Люди Perezиралися й стиха перемовлялися*» (Лис, 2014: 149).

У романі В. Лиса прислівники зі звуковою семантикою не лише конкретизують акустичну ознаку, а й підсилюють словесно-художній образ, окреслюючи спосіб, інтенсивність або характер дії чи стану. Прислівники «оживлюють» звукову картину тексту, надаючи їй динаміки, ритмічності й емоційної виразності, наприклад: «*Вона чує, як гучно гукає її серце, готове от-от вискочити з грудей*» (Лис, 2014: 81); «*Жінки регочуть – голосно, розливісто*» (Лис, 2014: 223).

Акустеми активно залучаються автором роману до процесів метафоризації та персоніфікації. У таких випадках вони виходять за межі прямого позначення звучання і стають важливим інструментом художньо-образного моделювання світу, формуючи індивідуально-авторську звукову картину тексту, забезпечуючи його емоційно-стилістичну насиченість, наприклад: «**Вибухає серце у грудях**» (Лис, 2014: 116); «**Бо ни прихилилася душа: скиглила, квиллила, й дедалі дужче та чогось ждала, а чого?»**» (Лис, 2014: 194).

Важливим засобом творення чуттєвої, сенсорно насиченої картини світу в художньому тексті виступає одоративна лексика. Саме завдяки таким мовним одиницям автор має змогу активізувати нюхове сприйняття читача, зобразити світ більш відчутним, конкретним і емоційно виразним.

Пряму одоративну ознаку в аналізованому тексті передає іменник *запах*, семантичний потенціал якого реалізується в контексті. Саме контекст визначає емоційно-оцінний характер цієї лексеми: вона може набувати як позитивного, так і негативного значення, пор.: «**Вона обійшла сосну, тулилася до прохолодної кори, вдихала запах хвої й запах смоли**» (Лис, 2014: 132); «**Вдихнула запах махорки**» (Лис, 2014: 137).

Одоративні прикметники конкретизують властивості предметів, явищ або середовища через їхню запахову ознаку. Приємні запахові відчуття в аналізованому тексті передаються за допомогою прикметників *пахуща*, *пахучий*, *запахний*, які позначають наявність привабливого, свіжого або насиченого аромату, наприклад: «**Бабоньки, їй-бо, по-панськи пахне. Пахуща, зараза**» (Лис, 2014: 238); «**Бо мусить прийти красивою, чистою і пахучою**» (Лис, 2014: 240); «**Вистрибує з брички, високий, ставний та пахучий – і до них**» (Лис, 2014: 228); «**Пахучі дікалони**» (Лис, 2014: 243). Такі лексеми виконують важливу стилістичну функцію, оскільки допомагають не лише назвати запах, а й передати його емоційне сприйняття, створити відповідний настрій та викликати у читача певні асоціації. Для передачі неприємного запаху автор вживає прикметник *смердючий*: «**Значить, десь у схроні своїм смердючим сидить**» (Лис, 2014: 244). Зауважимо, що образ *смердючого схрону* для героїні роману виходить за межі суто одоративної характеристики. Він набуває символічного значення і відображає її емоційно-оцінне ставлення до «лісових» людей, яке змінюється впродовж її життя.

Поєднання сенсорної образності з метафоричним осмисленням життєвого досвіду дозволяє

В. Лису передати складність стану головної героїні роману. Так, образ *сиру*, який у контексті «**Та свій сир – запахний, солодкий, п'янкий, трішки болісний – вона вже отримала**» (Лис, 2014: 96) виступає метафоричним утіленням кохання, увиразнюється системою епітетів, що апелюють до різних сфер чуттєвого сприйняття – передусім нюхової та смакової. Залучення таких характеристик формує багатосенсорний образ, здатний передавати привабливість, бажаність і спокусливість пережитого почуття. Водночас епітет *трішки болісний*, який контрастує з попередніми позитивними характеристиками, вносить у висловлювання елемент внутрішньої суперечності: отриманий досвід постає водночас привабливим і пов'язаним із певними душевними переживаннями.

Серед засобів вираження запахових характеристик важливе місце посідають одоративні дієслова, які передають процес виникнення, поширення або сприйняття запаху. Саме вони надають описові динамічності, адже репрезентують запах як певну дію, стан. Значну групу одоративів у романі В. Лиса становлять дієслова, семантика яких пов'язана з виділенням, поширенням чи відчуттям запаху: *запахне*, *запахла*, *запахло*, *пахло*, *смерділа*, *чути*. Через уживання цих лексем автор моделює особливу чуттєву атмосферу твору, увиразнює емоційні стани героїв і надає описам більшої експресивності, наприклад: «... *господиня, котра смерділа від страху, й запропонувала ліпшу кімнату*» (Лис, 2014: 70).

Аналіз лексики, що позначає запахи, дав змогу виокремити в романі найуживаніші лексико-семантичні групи одоративів. Передусім це назви, що передають запахи рослинного світу – квітів, дерев, трав та інших рослин: *запахне квітка*, *запахла квітка травою*, *пахли цвіт і молоде листя*, *запах хвої*, *запах смоли* тощо. Наприклад: «**Бабуся порадила помаленьку намочити квітку в холодній воді, мовляв, запахне. І квітка справді запахла – дивно й терпко, наче вдихнула краплю вина, чимось приправленого, якоюсь травою. На джмелівку їхню ще був схожий запах**» (Лис, 2014: 68). Такі одиниці формують у тексті образи живої природи, передають її свіжість, ніжність і багатство ароматів.

Окрему групу становлять запахи предметного світу. До них належать лексеми, що називають запахи різноманітних предметів і матеріалів, запахи їжі та напоїв, що пов'язані з традиційним побутом і культурою: *махорка*, *сіно*, *бражка самограйна*, *дим*, *вино*, *парфуми*, *одеколон* тощо. Наприклад: «**Пахло від нього сіном, махоркою, може, й трішки бражкою самограйною, а більше**

цим не по-зимовому теплим вечором» (Лис, 2014: 95); «**Пахло** від неї вином і парфумами» (Лис, 2014: 201). Ці одоративи розширюють семантичний простір тексту, вводючи до нього елементи міського середовища (*вино, парфуми*), викликаючи асоціації з родинним устроєм і коханням.

Особливий вимір одоративної картини світу формують людські запахи. В. Лис досить часто описує запах коханих чоловіків Соломії через запахи окремих частин тіла, наприклад: «*Вдихала Соломія запах його губ і шкіри. Й не тільки горілку чула та одеколон. Він, її коханий, пахнув особливо. Так міг пахнути тільки справжній чоловік*» (Лис, 2014: 251). Такі деталі допомагають конкретизувати запах і водночас поглибити емоційність художнього образу: відчуття *запаху «його губ і шкіри»* акцентує на тілесній близькості та чуттєвості переживання героїні, підкреслює глибину емоційного зв'язку між закоханими. Показово, що Соломія розрізняє кілька рівнів запаху: з одного боку, це конкретні, соціально марковані аромати – горілка й одеколон, що можуть натякати на буденність, звички чи традиційність чоловічого середовища. З іншого боку – вона виокремлює «особливий» запах, що набуває для героїні позитивної, майже сакралізованої семантики. Запах тут трансформується в оцінну категорію, стає маркером маскулінності, сили, привабливості: «*так міг пахнути тільки справжній чоловік*».

У романі чоловічі образи нерідко супроводжуються одоративними характеристиками з різкою вираженою, переважно негативною конотацією – запахами вина, горілки, поту, махорки. Такі деталі не є випадковими: вони виконують важливу художню функцію, допомагаючи глибше розкрити психологічний портрет персонажів і сформувати до них відповідне емоційне ставлення. У фрагменті «*Чоловік поруч, від якого чути важким потом і махоркою, притягує її до себе*» (Лис, 2014: 242) одоративні компоненти не лише підкреслюють грубість, тілесність чоловіків, що увиразнює прикметник *важким*, а й передають внутрішній стан героїні – напруження і страх.

У системі сенсорної образності роману Володимира Лиса виокремлюється густативна (смакова) лексика. В українській мові кількість прямих найменувань смакових відчуттів є відносно обмеженою, однак репрезентація чуттєвого досвіду смаку вирізняється значним різноманіттям мовних засобів. Для його передачі автор активно використовує прикметники (*солоні, смачний, кисле, пекуча, гіркий, солодке*), іменники (*кислинка, гіркота*), прислівники (*солотко, гірко*).

Інтенсивність смакових вражень у системі густативних прикметників реалізується за допомогою суфіксів *-ющ-* (*смачнющий*), *-еньк-* (*кисленької, солоденький*), наприклад: «*Тихо зітхнув і сказав, що квас вельми смачний. Смачнющий. Так і сказав дивне те слово – смачнющий*» (Лис, 2014: 151); «*І журавлини кисленької заготовили*» (Лис, 2014: 250). Прикметники з семантикою смаку розкривають якісні характеристики напоїв (*квас, самогонка*), різноманітних ягід і фруктів (*яблуко, малина, журавлина*), наприклад: «*Налив у склянку пекучої рідини [самогонки], випив, яблуком кислим закусив*» (Лис, 2014: 257); «*У них смачна така малина!*» (Лис, 2014: 250).

Однією із базових у системі густативної семантики є опозиція «солодкий – гіркий», яка репрезентує контрастні полюси смакового сприйняття. У метафоричних значеннях ця опозиційна пара виходить за межі смакової характеристики й стає універсальним засобом концептуалізації як тілесного досвіду, так і емоційно-екзистенційної сфери людини. Ця лексика «дуже близька до базових концептів “радість” і “нещастя”» (Ковпик, 2013: 541). У романі «Соло для Соломії» лексеми *гіркота, гіркий, гірко* метафоризують емоційний біль, душевне потрясіння, наближаючись до значення «страждання», «душевна рана», наприклад: «*І гіркота хлопнула йому в душу*» (Лис, 2014: 72); «*Він зайшовся гірким істеричним сміхом*» (Лис, 2014: 94); «*гірко думає Соломія*» (Лис, 2014: 66). Водночас лексеми *солодкий, солодко* формують метафоричний простір затишку, комфорту, тілесної насолоди, психологічної безпеки, навіть певної ілюзорності, наприклад: «*Наче в кокони якому йшла, загорнута у щось легке, невидиме, але начеб солодке*» (Лис, 2014: 134); «*солодке покривало*» (Лис, 2014: 94); «*таке солодке дихання*» (Лис, 2014: 122); «*солодко потягнувшись*» (Лис, 2014: 97); «*голос при тім дрижав солодко*» (Лис, 2014: 150).

На поєднанні контрастних густативних ознак актуалізується складна, внутрішньо напружена смислова конструкція: «*Та то було щастя, що гірчило. Вона відчувала ту гуркоту на губах*» (Лис, 2014: 135). Вислів «*щастя, що гірчило*» репрезентує оксиморонне поєднання: *щастя* – традиційно маркер позитивного, приємного, «солодкого» емоційного досвіду; дієслівна форма *гірчило* вводить відтінок неприємності, болю, розчарування. Формується амбівалентний образ переживання, у якому щастя не є повним, а супроводжується внутрішнім дискомфортом, передчуттям втрати. Фраза «*відчувала ту гуркоту на губах*» демонструє перенесення абстрактного емоційного стану у сферу тілесного досвіду: *гіркота* локалізується

на губах, тобто у зоні безпосереднього смакового сприйняття. Виникає ефект матеріалізації почуттів, коли емоції «переживаються тілом».

Висновки. Аналіз тексту роману «Соло для Соломії» Володимира Лиса засвідчив широке вживання сенсорної лексики, зокрема слухової, запахової та смакової. Сенсоризми є багатофункціональною системою, яка поєднує естетичну, емоційну та символічну складові. Звукові, смакові та запахові образи не лише збагачують художню тканину твору, а й формують його унікальну атмосферу, сприяють розкриттю характерів героїв, поглиблюють ідейно-художній зміст.

Диференціація лексико-семантичних груп сенсорної лексики та їх аналіз дозволили впорядку-

вати різноманітні мовні одиниці за типами чуттєвого сприйняття, простежити закономірності їх функціонування у тексті роману. Це сприяло виявленню домінуючих сенсорних кодів твору та розумінню того, які саме відчуття є провідними у формуванні художньої картини світу.

Сенсорна лексика є невід'ємною складовою ідіостиллю Володимира Лиса. Через систему чуттєвих образів розкривається унікальність світобачення письменника, емоційна глибина та естетична своєрідність його творчості.

Перспективним вважаємо аналіз лексики на позначення зорових відчуттів як важливого складника сенсорної образності роману «Соло для Соломії» Володимира Лиса.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмут І. В. Лексико-семантичне поле звуконайменувань у сучасній українській літературній мові (склад, структура, парадигматика). Дис. канд. філологічних наук 10.02.01 – українська мова. Київ, 2007. 236 с.
2. Бовт А. Ю. Особливості перекладу сенсоризмів англійською мовою на прикладі роману М. Матіос «Солодка Даруся». *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries : Scientific monograph*. Volume 1. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. С. 159-186. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/207/5704/11984-1?inline=1> DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-7> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Бурич Л. Сенсоризми як репрезентанти авторської світомоделі. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Випуск 43. С. 218–226.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Ковпик С. Функції густативної лексики у творі літератури. *Філологічні студії*. Вип. 9. 2013. С. 539–546.
6. Лис В. С. Соло для Соломії : роман / передм. Т. Прохаська. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 368 с.
7. Пасік Н. Вербалізація акустичної парадигми в акварелі Михайла Коцюбинського «На камені». *Наш український дім : наук.-популярний часопис для вчителів України та діаспори, № 1*. Ніжин, 2015. С. 10–13. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2017/nash ukr dim/nash ukr dim_1-15.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
8. Тулюлюк К. В. Лінгвопрагматика сенсоризмів у гендерному вимірі (на матеріалі англійськомовної прози початку ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Чернівці, 2016. 20 с.
9. Шапочка К., Москаленко В. Поняття «сенсорна лексика» у лінгвістичному аспекті. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16, т. С. 221–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_1_37 (дата звернення: 14.04.2026).
10. Яблонська Т. Сенсорна лексика як вербальна актуалізація понятійної сфери «чуттєве сприйняття» в сучасній українській мові. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 35. С. 82–84.

REFERENCES

1. Bahmut, I. V. (2007) *Leksyko-semantychne pole zvukonaimenuvan u suchasni ukrainskii literaturnii movi (sklad, struktura, paradyhmatyka)*. [Lexical-semantic field of sound nominations in the modern Ukrainian literary language (composition, structure, paradigmatics)]. Dys. kand. filolohichnykh nauk 10.02.01 – ukrainska mova. Kyiv. 236 s. [in Ukrainian].
2. Bovt, A. Yu. (2022) *Osoblyvosti perekladu sensoryzmiv anhliiskoioi movoioi na prykladi romanu M. Matios «Solodka Darusia»*. [Peculiarities of Translating Sensorisms into English Based on the Novel Sweet Darusia by M. Matios]. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph*. Volume 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing. S. 159–186. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/207/5704/11984-1?inline=1> DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-7> (data zvernennia: 14.04.2026) [in Ukrainian].
3. Burych, L. (2018) *Sensoryzmy yak reprezentanty avtorskoi svitomodeli*. [Sensorisms as Representatives of the Author's World Model]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii Zhurnalistyka*. Vyp. 43. S. 218–226 [in Ukrainian].
4. *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrayinskoi movy (z dod. i dopov.)* [A Large Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language (with add.)]. / Comp. and Chief Ed. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 2005. 1728 s. [in Ukrainian].
5. Kovyk, S. (2013) *Funktsii hustatyvnoi leksyky u tvori literatury*. [Functions of Gustatory Vocabulary in a Literary Work]. *Filolohichni studii*. Vyp. 9. S. 539–546 [in Ukrainian].
6. Lys, V. S. (2014) *Solo dlia Solomii: roman*. [Solo for Solomiia: a novel]. Peredm. T. Prokhaska. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 368 s. [in Ukrainian].

7. Pasik, N. (2015) Verbalizatsiia akustychnoi paradyhmy v akvareli Mykhaila Kotsiubynskoho «Na kameni». [Verbalization of the Acoustic Paradigm in Mykhailo Kotsiubynskyi's Watercolor «On the Stone»]. *Nash ukrainskyi dim: nauk.-populiar. chasopys dlia vchyteliv Ukrainy ta diaspory*, № 1. Nizhyn. S. 10–13. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2017/nash_ykr_dim/nash_ykr_dim_1-15.pdf (data zvernennia: 14.04.2026) [in Ukrainian].
8. Tuliuliuk, K. V. (2016) Linhvoprahmatyka sensoryzmiv u hendernomu vymiri (na materialy anhliiskomovnoi prozy pochatku XX stolittia) [Linguopragmatics of sensorisms in the gender dimension (based on early 20th-century english-language prose)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Chernivtsi. 20 s. [in Ukrainian].
9. Shapochka, K., Moskalenko, V. (2013) Poniattia «sensorna leksyka» u linhvistychnomu aspekti. [The concept of “sensory vocabulary” in the linguistic aspect]. *Mova i kultura*. Vyp. 16, t. 1. S. 221–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_1_37 (data zvernennia: 14.04.2026) [in Ukrainian].
10. Yablonska, T. (2014) Sensorna leksyka yak verbalna aktualizatsiia poniatiinoi sfery «chuttieve spryiniattia» v suchasni ukrainskii movi. [Sensory vocabulary as a verbal actualization of the conceptual sphere of “sensory perception” in the modern ukrainian language.]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Filolohichni nauky*. Vyp. 35. S. 82–84 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 29.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

